

Ruling moghti mill-Ispeaker l-Onor. Anġlu Farrugia fis-Seduta 178 tat-22 ta' Novembru 2023 dwar komunikazzjoni minn Membri max-xhieda li jkunu ser jidhru quddiem il-Kumitat dwar il-Kontijiet Pubbliċi

Fis-seduta tal-bieraħ, wara l-hin tal-Mistoqsijiet, l-Onor. Darren Carabott bħala Chairperson tal-Kumitat Permanenti dwar il-Kontijiet Pubbliċi, talab lis-Sedja hekk:

“Sur President, nagħmel referenza għal dak li seħħ illum fil-laqgħa tal-Public Accounts Committee. F’isem l-Oppożizzjoni qed nagħmel din it-talba wara li x-xhud li kellna illum taħt ġurament ikkonferma li lbieraħ kien hemm skambju ta’ messagġi, u minbarra l-messagġi kien hemm skambju ta’ mistoqsijiet li kellhom isiru waqt is-seduta tal-istess Public Accounts Committee. Sur President, nitlobok sabiex tiegħu l-passi u tinvestiga. Naf li f’fora oħra dak li seħħ illum fil-Public Accounts Committee jammonta għal reat. Se nitlobok sabiex tinvestiga, tiegħu l-passi kollha, u tara mhux biss il-mistoqsijiet però anke l-messagġi li ġew skambjati bejn il-Ministru Clayton Bartolo, li huwa membru fil-Kumitat tal-Public Accounts Committee, u x-xhud li kellna illum, u tara jekk dan jammontax kemm għal ksur tar-regoli tal-Kamra, kemm għal ksur tal-guidelines, kif ukoll ksur tal-etika u kwalunkwe ksur li inti tista’ ssib.”

Is-Sedja wiegħbet lill-Onor. Darren Carabott:

“Grazzi. Se nisma’ lis-Segretarju Parlamentari u Whip tal-Gvern, l-Onor. Andy Ellul.”

Imbagħad l-Onor. Andy Ellul qal:

“Sur President, nixtieq li forsi l-Onor. Carabott jgħidilna għal-liema klawwola qed jirreferi u jekk qattx il-Membri tal-Oppożizzjoni għaddew xi talba għal ruling.”

Imbagħad l-Onor. Darren Carabott wiegħeb hekk:

“Le.”

Kien qed jirrispondi lill-Onor. Andy Ellul.

Imbagħad is-Sedja tat il-kelma lill-Onor. Clayton Bartolo fejn dan qal hekk:

“Mr Speaker, issa jekk jogħġbok id-domandi rrispondejthom.”

Imbagħad staqsejt lill-Onor. Clayton Bartolo fejn qal hekk:

“Sur President, waqt dik l-istess laqgħa ċ-Chairman, l-Onor. Darren Carabott, talabni ngħaddi dawn il-mistoqsijiet lill-Kumitat u dawn għaddejthom mingħajr ebda tlaqliq ... (Interruzzjonijiet) Ma laqlaqt assolutament xejn. Sur President, intlabt ngħaddi dawn il-mistoqsijiet lill-Kumitat, u għaddejthom ... Iċ-Chairman għamilhieli ċara u qalli: Mhux lili, lill-Kumitat. U jien għaddejthom lis-Segretarja b’email.”

Is-Sedja hawnhekk irringrazzjat lil kulhadd u indikat li se tagħti ruling.

Is-Sedja segwiet ukoll dak li ġara fil-laqgħa tal-PAC tal-bieraħ stess. Matul dik il-laqgħa, tista’ tgħid tul is-seduta kollha, l-Onor. Clayton Bartolo għamel diversi domandi lix-xhud, Dr

Gordon Cordina. Imbagħad, proprju qabel ma spicċa l-Kumitat, iċ-Chairperson, għamel din id-domanda lix-xhud:

“Jekk ma jimpurtax, nistaqsik qabel inti ġejt tixhed hawnhekk kellekx kuntatt ma’ xi hadd biex tipprepara ruħek għal din is-seduta.”

Dr Gordon Cordina wieġeb:

“Iva.”

Iċ-Chairperson qallu:

“Kellek?”

Dr Gordon Cordina wieġeb:

“Ilbierah irċevejt id-domandi indikattivi mingħand l-Onor. Bartolo.”

Iċ-Chairperson qallu:

“Tajjeb. Min-naħa tiegħu personali jew xi hadd mill-uffiċċju tiegħu?”

L-Onor. Clayton Bartolo wieġeb:

“Le, jien personali.”

Imbagħad l-Onor. Darren Carabott wieġeb hekk:

“Inti personali.”

Imbagħad Dr Gordon Cordina qal:

“Però dik aċċettajtha bħala parti mill-guidelines li bagħtuli, li għandi nistenna indikazzjoni tad-domandi x’sse jkunu.”

Imbagħad hawnhekk iċ-Chairperson qal hekk:

“Minn membru tal-Kumitat? Mhux mill-Kumitat. Inti ma rċevejtx komunikazzjoni hlief it-taħrika tax-xhieda, ma rċevejtx mingħand l-Iskrivana. Korrett?”

Imbagħad Dr Gordon Cordina qal hekk:

“Irċevejt it-taħrika.”

Imbagħad iċ-Chairperson qal:

“Imbagħad kellek sett ta’ domandi min-naħa ... Jekk fil-każ nitlob sabiex tiġi esebita lill-Kumitat jekk m’hemmx oġġezzjoni għaliha dik il-lista ta’ domandi.”

Imbagħad l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“Mhux problema. Nista’ nibghathielek.”

Hawnhekk iċ-Chairperson qal:

“Tiġi pprezentata lill-Kumitat, mhux lili, jekk jogħġbok. Tajjeb. L-istess domandi li għamilt illum.”

Imbagħad l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“Le, mhumiex kollha l-istess.”

Hawnhekk iċ-Chairperson wieġeb:

“Mela jekk ma jimpurtax, l-email flimkien mal-attachments iridu jiġu pprezentati.”

Hawnhekk l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“Le, m’għandix.”

Imbagħad iċ-Chairperson qal:

“Le, l-email li ntbaġġtet lix-xhud flimkien mal-attachments.”

Hawnhekk l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“Dawn kienu d-domandi li ppreparajt jien.”

Iċ-Chairperson qal:

“Sewwa.”

Imbagħad l-Onor. Clayton Bartolo wieġeb hekk:

“Però ma staqsejtx l-istess domandi. Għaliex kien hemm uħud minnhom li ma ħassejtx ir-rilevanza.”

Hawnhekk iċ-Chairperson qal:

“Jien mhux li staqsejt illum. Nixtieq, jekk ma jimpurtax, il-korrispondenza bl-email li ntbaġġtet lix-xhud flimkien mal-attachments.”

Hawnhekk l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“Ma bghattlux email.”

Imbagħad iċ-Chairperson reġa’ staqsa:

“Għadu kif qal li bghatt email.”

Hawnhekk l-Onor. Clayton Bartolo qal:

“L-email mhux jien bgħattha. Jien bgħattlu messaġġ.”

Hawnhekk interferixxa mill-ewwel Dr Gordon Cordina u qal:

“Għandek raġun. Sorry, SMS.”

Iç-Chairperson qal hekk:

“SMS. Mela jekk ma jimpurtax il-messaġġ flimkien mal-anness tad-domandi.”

L-Onor. Clayton Bartolo hawnhekk qal:

“Nista’ nagħtihulek.”

Hawnhekk iç-Chairperson qal:

“Mhux lili imma lill-Kumitat jiġi pprezentat u jekk ma jimpurtax lill-iskrivana.”

Imbagħad hawnhekk iç-Chairperson irringrazzja lix-xhud, Dr Gordon Cordina, u talbu biex jirtira. Qal ukoll:

“Grazzi ħafna. Kopji tad-dokumenti għandna esebiti wkoll.”

Hawnhekk reġa’ intervjena l-Onor. Clayton Bartolo qal hekk:

“Nibgħathomlok email Anna?”

Hawnhekk is-Segretarja Anna Brincat qalet:

“Jekk jogħġbok.”

Is-Sedja rat ukoll dak li għadda l-Onor. Clayton Bartolo lis-Segretarja tal-Kumitat. Fil-fatt rat id-dokument kollu li bagħat l-Onor. Clayton Bartolo lil Anna Brincat li huma sett ta’ domandi li kienu mibgħuta b’ messaġġ lix-xhud Dr Gordon Cordina li kienu dawn. Dawn kienu 12-il domanda, uħud minnhom maqsumin f’diversi domandi, fejn kull domanda hija indikata lil Dr Gordon Cordina biex iwieġeb il-mistoqsijiet minn dan il-Kumitat.

Waħda minnhom tagħmel referenza għall-5 ta’ Diċembru tal-2011 fejn l-istess xhud kien għamel preżentazzjoni quddiem il-Bord tal-MEPA u hemmhekk saru domandi fuqha. Saret domanda fuq l-ispiza kapitali ta’ dak il-proġett li kien qed jitkellem fuqu u allura domandi fuq il-BWSC. Domanda oħra kienet dwar il-finanzjament tal-proġett, domanda oħra kienet dwar finanzjament dwar l-Enemalta fuq il-proġett u hemm referenza għall-Eks Ministru Tonio Fenech. Domanda oħra kienet dwar il-preżentazzjoni li għamel l-istess Dr Gordon Cordina fl-2011 quddiem il-MEPA dwar options ta’ ġenerazzjoni tal-elettriku. Issir referenza wkoll għall-prezzijiet tal-gas oil, heavy fuel oil eċċ. Ippreżenta domanda oħra lix-xhud dwar l-ispiza tal-ġenerazzjoni tal-enerġija, kemm dik li hija tal-heavy fuel oil u tal-gas oil, u hemmhekk saru diversi domandi dwar il-prezzijiet. Domanda oħra kienet dwar il-prezzijiet tal-ġenerazzjoni tal-enerġija. Kien hemm domanda oħra fuq il-prezzijiet. L-għaxar domanda kienet dwar is-60%

li kienet qed iħallas mis-€600 miljun dejn li kellha l-Enemalta u ovvjament hawnhekk saret referenza għall-Eks Ministru Tonio Fenech. Il-ħdax-il domanda kienet dwar l-esperjenza tax-xhud bhala ekonomista u allura ntalbet l-opinjoni tiegħu dwar l-effett tal-prezz tal-enerġija u l-ekonomija Maltija. It-tnax-il domanda kienet dwar il-prezzijiet tal-enerġija u l-cash flow tal-familji u n-negozji. It-tlettax-il domanda kienet dwar il-power station tal-Electrogas u dwar il-bini tagħha u r-roħs sussegwenti fuq il-kontijiet tad-dawl u l-ilma. Domanda oħra kienet dwar il-Gvern preżenti, dwar ix-xiri ta' elettriku generat mill-gass irħis komparata ma' dak tal-power station tal-BWSC u finalment kien hemm domanda oħra li giet ippreżentata bil-miktub lix-xhud dwar studju li għamel l-istess xhud Dr Gordon Cordina dwar il-gass li jiswa aktar biex tiġġenerah mill-heavy fuel oil u allura hemmhekk jagħmel l-analiżi tiegħu x-xhud fid-domanda li gie mistoqsi.

Is-Sedja semgħet is-seduta kollha tal-PAC tal-bieraħ u dan wara li ntalab ruling. Semgħet ukoll lill-istess Dr Gordon Cordina jispjega fid-dettall kull domanda li saritlu mill-Ministru Clayton Bartolo u domanda waħda, li saret l-aħħar waħda, miċ-Chairperson, l-Onor. Darren Carabott, qabel m'għamel id-domanda tiegħu dwar jekk ix-xhud kellux avviciament fuq id-domandi minn Membru tal-Kumitat u huwa mill-ewwel qal li kellu mal-Ministru Clayton Bartolo u spjega, l-istess xhud, fejn qal illi kien qed jitharrek xhud, u nikkwota:

“Dik aċċettajtha ...”

Ovvjament qed jirreferi għat-taħrika.

“ ... u bhala parti mill-guidelines li bghattuli, li għandi nistenna indikazzjoni tad-domandi x'se jkunu.”

Dak huwa dak li qal Dr Gordon Cordina, li ovvjament imbagħad irrefera għad-domandi li rċieva bil-miktub mill-Onor. Clayton Bartolo li l-Onor. Clayton Bartolo, immedjatament fuq insistenza taċ-Chairperson, għadda d-domandi li kien qed jagħmel referenza għalihom u domandi oħrajn li zied anke mad-domandi li staqsa, li wħud minnhom kienu diġà a konoxxenza tal-istess xhud Dr Gordon Cordina.

Is-Sedja tagħmel referenza għall-guidelines tal-2011 tal-Public Accounts Committee u tagħmel referenza b'mod immedjat għal paragrafu 15, li huwa Guideline 15, li jgħid hekk:

“The Committee can provide an informal indication of the possible lines of inquiry to witnesses in order to assist them in preparing for the session, however the questions actually put by the Members are not restricted in the lines indicated.”

Is-Sedja rat ukoll dak li ċ-Chairperson, l-Onor. Darren Carabott, il-fatt li kif qal hu, dak li għamel il-Ministru Clayton Bartolo jista' jammonta għal ksur, kemm fl-Istanding Orders, Guidelines u possibbilment anke ksur tal-liġi u dik etika. Is-Sedja rat dak li jgħidu l-istess guidelines, primarjament anke f'dak li għandu x'jaqsam max-xhieda ta' kull xhud quddiem il-Public Accounts Committee u dan in partikolari, 24 li jgħid hekk:

“Tampering with evidence given by a Witness somehow deterring him/her from giving evidence or threatening a Witness who has appeared before a Committee may constitute a breach of privilege and may be treated as such by the House.”

Dan il-guideline huwa ċar u huwa rifless b'dak li diġà huwa indikat fil-*Guide for Witnesses appearing before a Committee of the House of Commons* fil-Kanada mdahhal f'Ottubru tal-2008.

Is-Sedja semgħet, kif qalet diġà, ix-xhieda kollha ta' Dr Gordon Cordina u fl-ebda istanza ma rat jew tista' tissuspetta li l-persuna li xehed b'xi mod kien qed jagħti bil-ġurament xi evidenza li b'xi mod jew ieħor tidher li hija mbagħbsa jew inkella li kien qiegħed b'xi mod jiġi mhedded waqt li kien qed jagħti x-xhieda tiegħu jew wara li ta x-xhieda tiegħu jew anke qabel ma daħal biex jagħti x-xhieda tiegħu.

Il-fatt li dan ma rriżultalhiex ma jfissirx li dak li għamel il-Ministru Clayton Bartolo li għażel b'mod indipendenti mill-Membri tal-Kumitat tal-Public Accounts Committee li jgħaddi d-domandi li kien se jistaqsi hu, li kellu kull dritt li jistaqsi waqt il-Kumitat, kif fil-fatt għamel u għażel hu d-domandi li jistaqsi – allavolja pprepara l-lista li għadda lill-istess xhud – il-fatt li għamel din l-inizjattiva qabel ma x-xhud deher quddiem il-Kumitat, is-Sedja, għalkemm l-Istanding Orders ma jirkollmu xejn fuq din il-proċedura u għalkemm jidher li l-interpretazzjoni li s-Sedja tħoss li għandha tagħmel referenza għaliha hija li l-Kumitat, *se mai*, kellu dak l-obbligu li jinforma lill-Membru, *ossia* xhud, li gie mħarrek biex jidher quddiem il-Kumitat biex jippreparah fuq il-linji ta' domandi dwar l-inkjesta li tkun għaddejja quddiem il-Kumitat fuq il-kwestjoni tal-Electrogas, il-fatt li dan ix-xhud irċieva dawn il-lines of inquiry permezz ta' domandi, uħud minnhom ġeneriċi, li s-Sedja ra fid-dettall u dan ma sarx imma sar b'inizjattiva biss ta' Membru tal-Kumitat, is-Sedja tħoss li proċeduralment il-Membru kien skorrett, ma mexiex skont il-proċedura u allura *nonostante* li saru d-domandi li kellhom isiru mill-istess Membru u li kellu kull dritt li jagħmilhom imma ovvjament kien ikun ferm aħjar illi kieku daww id-domandi li hu xtaq li jagħmel ippreparati minn qabel, kellu jgħaddihom lill-istess Kumitat *tramite* s-segretarja tal-Kumitat, biex imbagħad iċ-Chairperson jgħaddihom lill-Membri kollha biex waqt li jkun qed isiru d-domandi lix-xhud, kull persuna li hija membru tal-Kumitat, inkluż iċ-Chairperson, ikun diġà a konoxxenza ta' daww id-domandi ladarba membru ta' dan il-Kumitat, f'dan il-każ il-Ministru Clayton Bartolo, għażel illi jipprepara d-domandi qabel ix-xhud. Dan qed jingħad biex issir rakkomandazzjoni lill-membri kollha li jaderixxi bl-aktar mod strett ma' dak li jgħid il-Guideline 15 li:

“The Committee can provide an informal indication ...”

Dan ifisser li “the Committee can provide an informal indication” u mhux inizjattiva personali ta' xi membru ta' dan il-Kumitat.

Is-Sedja tirrimarka wkoll li rat l-Att XI tal-1995 li huwa l-Att tal-1995 biex jemenda l-Ordinanza dwar il-Privileġġi u s-Setgħat tal-Kamra tad-Deputati, Kapitlu 113 tal-Liġijiet ta' Malta, fejn fl-artiklu 3, sub-paragrafu 11, paragrafu (h) li jirkellem dwar il-pieni, jagħmilha ċara li:

“kull min jikkorrompi, ibezza’, jhedded, iqarraq xhud jew b'xi mod mhux xieraq jinfluwenzah dwar ix-xiehda li jkun imissu jagħti quddiem il-Kamra jew Kumitat tagħha;”

huwa reat li jaqa' taħt il-proċedura *ex officio* tal-Pulizija wara li jkun għadda mill-Kumitat dwar il-Privileġġi.

Is-Sedja, filwaqt li rat b' mod dettaljat dak li xehed l-istess Dr Gordon Cordina matul is-seduta tal-bieraħ, m'għandha l-ebda raġuni għalfejn tista' b'xi mod tissuspetta jew tasal li x-xhud kien imbezża', mhedded jew gie korrott, imqarraq jew b'xi mod influwenzat dwar ix-xhieda li ta hu. Tant hu hekk illi x-xhud jidher li kien qed jirrispondi bl-aktar mod seren. Min-naħa l-oħra s-Sedja, fiċ-ċirkostanzi, thoss ukoll li għandha tagħti direzzjoni u tirrakkomanda liċ-Chairperson tal-Kumitat li x-xhud imsemmi, Dr Gordon Cordina, jekk il-Kumitat iħoss li għandu jagħmel domandi addizzjonali, kemm fuq ir-risposti li ta lill-Ministru Clayton Bartolo, inkluż fuq risposta li ta, l-unika waħda lill-istess Chairperson tal-Kumitat, għandu jitkompla l-eżami tiegħu u d-domandi addizzjonali li għandhom isiru jekk il-Kumitat iħoss il-ħtieġa li jsir hekk.

Is-Sedja tirrimarka wkoll dik li hija kienet konxja meta twaqqfet il-CAPAC (Commonwealth Association for Public Accounts Committee) u dan fl-2015, fejn fl-istess kostituzzjoni ta' din l-Assoċjazzjoni, kienet inħasset il-ħtieġa li jiġi rimarkat, u nikkwota:

“In order to perform its oversight activity, the Public Accounts Committee has to be free to conduct its business without government interference. It is therefore recommended that Ministers are not PAC members. In jurisdictions where a Minister is allowed to be a member of the PAC, ministers should be substituted in case where a conflict of interest clearly exists.”

Dan qed ngħidu mhux għaliex is-Sedja thoss li l-Ministru Clayton Bartolo kellu xi conflict of interest fir-rigward tas-sugġett li qed jiġi diskuss imma tajjeb li meta jinqala' każ fejn Ministru, b' mod ċar, jista' jkollu konflitt ta' interess għas-sugġett li jkun qed jiġi diskuss fil-PAC, allura tajjeb li l-Kumitat jista' jiddeciedi fiċ-ċirkostanzi li minflok il-Ministru li jkun fil-PAC jiġi sostitwit b' membru parlamentari. Dan huwa indikat ukoll anke fl-istudju li sar riċentement mill-Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies tal-2017, f'paġna 73, jgħid hekk:

“The same doubts were shared by Cachia (2011) who argued that the current structure might result in conflicts of interest, with the more prominent members scrutinising the outcomes of their own doings. Surely, out of sixty-nine MPs, there must be other Parliamentarians who are perceived to be both competent and more independent for adequate membership into this Committee.”

Dan qed jingħad mingħajr l-ebda preġudizzju u mingħajr l-ebda ħsieb li kien hemm xi konflitt ta' interess bejn il-Ministru Clayton Bartolo u x-xhud Dr Gordon Cordina però tajjeb li l-Kumitat ikun jaf il-pożizzjoni tiegħu anke għall-fatt li fl-2015 il-Parlament Malti kien il-founder ta' din il-Commonwealth Association kif ukoll il-Public Accounts Committee fejn hemm indikat dan il-prinċipju li wieħed, kemm jista' jkun, jimxi ma' din l-osservanza u ma' din ir-rakkomandazzjoni.

Ir-ruling huwa deċiż.